

CZU: 81`36:226(1912)+22(1990)

MORFOSINTAXA TEXTELOR „EVANGHELIEI” (1912) ȘI „BIBLIEI SAU SFINTEI SCRIPTURI” (1990)

Emilia OGLINDĂ

Universitatea de Stat din Moldova

Particularitățile lingvistice ale textelor religioase sunt examinate în numeroase studii de specialitate care conțin o descriere detaliată, în plan sincron și diacronic, a unor variate fenomene. Oscilarea între tradiție și inovație este o trăsătură inerentă a textelor în cauză. În articolul de față ne propunem să confruntăm textul bilingv româno-rus al „Evangeliei”, publicat în grafie chirilică la Tipografia eparhială din Chișinău în anul 1912, cu cel al „Bibliei sau Sfintei Scripturi”, tipărit la București în 1990, cu scopul de a dezvălui asemănările și deosebirile dintre acestea. Ne vom referi, în special, la unele capitole ale „Evangeliei de la Matei” din Noul Testament.

Cuvinte-cheie: *text biblic, arhaism lexical, formă gramaticală arhaică, dislocare, perifrază, mod verbal.*

MORPHO-SYNTAX ASPECTS IN THE TEXTS OF „GOSPEL” (1912) AND THE „BIBLE OR THE HOLY SCRIPTURES” (1990)

The linguistic particularities of religious texts represent the subject of numerous studies of specialty which contain a detailed description, in the diachronic, synchronic plan of a variety of phenomena. The oscillation between tradition and innovation is a inherent trait of the texts in question. In this article we propose to collate the bilingual Romanian – Russian text of the „Gospel” published in Cyrillic script at the diocesan typography of Chisinau in 1912 with the ”Bible or the Holy Scriptures”, printed in Bucharest in 1990, with the aim of revealing the similarities and differences between these. We refer, in particular, in some chapters of the ”Gospel of Matthew” in the New Testament.

Keywords: *biblical text, lexical archaism, archaic grammatical form, dislocation, periphrases, verbal mode.*

Particularitățile lingvistice ale textelor religioase suscită atenția specialiștilor în materie, care descriu detaliat, în plan sincron sau din perspectivă diacronică, fenomene de ordin fonetic, lexical, morfosintactic, stilistic [1, p.91-108]. Oscilarea între tradiție și inovație este o trăsătură inerentă a textelor în cauză, ceea ce subliniază exegeții. În domeniul vizat, cercetătoarea D.L.Teleoacă constată tendința de a elabora „un *cod specific* ... care reprezintă în mod evident rezultatul unei intenții arhaizante” [2, p.167].

Textul biblic exercită o influență considerabilă asupra altor tipuri de texte religioase, întrucât acesta, „în calitatea sa de text fondator, a oferit un model, care a proliferat extinderea tiparului respectiv dincolo de granițele literaturii vetero- și neotestamentare, fiind posibilă inclusiv în virtutea unui spirit stilistic specific textului religios; prin urmare, astfel de structuri sunt mai mult decât niște tipare sintactice arhaice, rod al imitației unui model, ele situându-se (și) în continuitatea stilistică a textului fondator” [3]. După cum subliniază M.C. Neculai, conservatorismul constituie, „în mediul religios, o consecință a tradiției Bisericii și chiar o garanție a autenticității mesajului transmis spre credincioșii proprii” [4, p.5]. În opinia lingvistei R.Zafiu, în scrierile bisericești „nu e ușor de găsit raportul ideal între conservatorism, – deci arhaicitate, respectare a dogmei și a unei terminologii specifice, riguroase – și inovație, apropiere de stiluri moderne ale limbii, accesibilitate” [5].

În legătură cu cele menționate, prezintă interes lucrările axate pe analiza contrastivă a faptelor de limbă excerptate din edițiile bilingve sau pe compararea textelor religioase românești tipărite în aceeași perioadă [6, p.468-478] ori în perioade diferite. În articolul de față ne propunem să confruntăm textul bilingv româno-rus al „Evangeliei”, publicat în grafie chirilică la Tipografia eparhială din Chișinău în anul 1912, cu cel al „Bibliei sau Sfintei Scripturi”, tipărit la București în 1990, cu scopul de a dezvălui asemănările și deosebirile dintre acestea și noile tendințe în limbajul religios. Ne vom referi, în special, la unele capitole ale „Evangeliei de la Matei” din Noul Testament.

Pentru a descrie fenomenele morfosintactice în textele indicate, este necesar să evidențiem unele particularități de ordin lexical, în special elementele arhaice relevante. Materialul lingvistic disponibil ne permite să remarcăm în textul „Evangeliei” (1912) atât formele arhaice ale unor verbe: *a se pogori* (*a cobori*), *a se plini* (*a se împlini*), *viind* (*venind*), *voiu răbda* (*voi răbda*), *dișchizând* (*deschizând*), *să puie* (*să pună*) ș.a., cât și sensurile, actualmente învechite, atribuite lexemelor verbale: *a judeca* (*a deosebi*, *a percepe*), *a cerca* (*a căuta*),

a socoti (a vedea), *a urgisi* (a disprețui), *a cuprinde* (a înțelege), *a ține* (a respecta), *a purta* (a suferi), *a căuta* (a cere socoteală), *a fi slobod* (a i se permite), *a certa* (a opri, a interzice), *a păzi* (a păstra), *a ierta* (a absolvi), *a ispiti* (a întreba), *a sălășlui* (a rămâne), *a ține* (a socoti, a considera) ș.a.

Lexemelor în cauză le corespund alte unități lexicale în textul „Bibliei” (1990): „... нх тоць кхпринд кхвхнтхл ачэста, чй кьрора ле есте дат” [Evangh., p.109], „Iar El le-a zis: Nu toți pricep cuvântul acesta, ci aceia cărora le este dat” [Bibl., p.1121]; „Сокогійцй, съ нх оурцисйцй пре ўнхл...” [Evangh., p.102]; „Vedeți să nu disprețuiți pe vreunul...” [Bibl., p.1119]; „...цйне порхнчиле” [Evangh., p.110], „... păzește poruncile” [Bibl., p.1121]; „... ам пхрѣт грехѣтѣ зйлій шй кьлдхра” [Evangh., p.114], „...ам ду greutatea zilei și arșița” [Bibl., p.1122].

Sunt de semnalat formele arhaice ale substantivelor (*ceriu, muștariu, priatin, roduri, slobozenie, dajdi* ș.a.), ale adjectivelor (*turbure, preacurvariu* ș.a.), ale pronumelor (*nimăru, carii, fieștecarele, fiește ce, oare cine* ș.a.), ale adverbelor (*de osăbi*), ale prepozițiilor (*pre, fără, numai* ș.a.), ale conjuncțiilor (*drept aceea*) etc. În capitolele „Evangheliei” (1912) sunt întrebuințate cu tentă arhaică lexemele: *prunc* (copil), *gloată* (mulțime, popor), *temniță* (închisoare), *strâmbătate* (nedreptate), *moștean* (moștenitor), *moșie* (moștenire), *neam* (seminție), *scaun* (tron), *muncitor* (chinuitor, călău), *a preacurvi* (a săvârși adulter), *curvie* (desfrânare) ș.a.

În domeniul gramaticii, textele investigate denotă variate fenomene, cum ar fi formele inversate ale verbelor, fluctuații ale categoriei de persoană, construcțiile tautologice, structurile intensive, formațiunile perifrastice, dislocările etc., menite a reliefa „unitatea limbii scrierilor bisericești ortodoxe” [7, p.47].

Comparând întrebuințarea modurilor personale, observăm conjunctivul dotat cu diverse valori (iussivă, optativă, prohibitivă ș.a.), folosit în ambele texte: „... омхл съ нх деспартъ” [Evangh., p.108], „Deci, ce a împreunat Dumnezeu, omul să nu despartă” [Bibl., p.1120]; „Добамне, съсе дешкйдь окій” [Evangh., p.118], „Doamne, să se deschidă ochii noștri” [Bibl., p.1123]; „... дин тине род съ нхсъ факъ” [Evangh., p.122], „... să nu mai fie rod din tine în veac!” [Bibl., p.1123]. Conjunctivul iussiv, alături de sinonimul său funcțional – imperativul – se atestă în aceeași ambianță: „҃исхс ах зис: съ нх оучизи... Чинстеше пре татъл тѣх шй пре мѣма тѣ...” [Evangh., p.110], „Iar Iisus a zis: Să nu ucizi... Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta” [Bibl., p.1121]. Formele scurte ale pronumelor personale pot anticipa sau succeda verbele la imperativ: „҃исхс ах зис лор: кѣхтѣцй шй въ пѣзйцй де алхѣтхл фарисейлор шй садхкѣйлор” [Evangh., p.92]; „Iar Iisus le-a zis: Luati aminte și feriti-vă de aluatul fariseilor și al sadducheilor” [Bibl., p.1117].

În calitate de elemente regente ale verbelor la conjunctiv, în construcțiile cauzative apar lexemele: *a porunci, a ruga, a îngădui, a zice* ș.a.: „Атхнчй ах порхнчйт оученичилор Съй, ка нимърхй съ нх спхе...” [Evangh., p.94], „Atunci a poruncit ucenicilor Lui să nu spună...” [Bibl., p.1117]. În „Evanghelia” (1912) este întrebuințat, cu precădere, infinitivul obiectiv în construcțiile *dativ cu infinitiv* și *acuzativ cu infinitiv*, pe când în „Biblia” (1990) modul în cauză este substituit prin conjunctiv: „... слобод есте омхлхй а лѣсѣ фемѣа сѣ” [Evangh., p.107], „Se cuvine, oare, omului să-și lase femeia sa...” [Bibl., p.1121]; „҃исхс ах зис лор: лѣсѣцй пре прхнчй, ши нхй ѡпрйцй пре сй а венй ла Мине...” [Evangh., p.109], „Iar Iisus a zis: Lăsați copiii și nu-i opriți să vină la Mine” [Bibl., p.1121]. În unele anturaje, construcția infinitivală este suprimată în „Biblia” (1990): „... ши пре ел лѣх фѣкхт ѧ шѣдѣ дѣсхпра лор” [Evangh., p.119], „...iar El a șezut peste ele” [Bibl., p.1123].

În textul „Evangheliei” infinitivul este deseori preferat în contextele în care „Biblia” (1990) atestă conjunctivul, de exemplu, în funcție de subiect, complement direct ș.a.: „Моусй ах порхнчйт а дѣ кѣрте де слобозѣние...” [Evangh., p.108], „Moise a poruncit să-i dea carte de despărțire ...” [Bibl., p.1120].

Pe lângă verbele *sentiendi*, este folosită construcția *acuzativ cu gerunziu* sau subordonata completivă, uneori în aceeași ambianță: „... ѧх афлат пре ѧлцй стжнд фъръ де лхкрх” [Evangh., p.113], „... a găsit pe alții stând fără lucru” [Bibl., p.1122]; „Іаръ възйнд архіерейй шй кьртхрарій минхнйле, кѣре лѣх фѣкхт, шй прхнчій стригжнд...” [Evangh., p.121], „Și văzând arhieriei și cărturarii minunile pe care le făcuse și pe copiii care strigau...” [Bibl., p.1123].

Modul nominalizat anticipază sau succede formele personale ale verbelor la începutul enunțului: „Шй венйнд оученичій Лхй де чѣл пѣрте, ѧх оўйтѣт съ ѧ пжйне” [Evangh., p.91], „Și venind ucenicii pe celălalt țărм, au uitat să ia pâini” [Bibl., p.1117]. A se compara: „Атхнчй ѧпропйндхс кьтръ Джнхл, Пѣтрх ѧх зис...” [Evangh., p.104], „Atunci Petru, apropiindu-se de El, I-a zis...” [Bibl., p.1120]. În următorul exemplu, verbul la gerunziu este utilizat pleonastic: „Іаръ глоателе ... стригѣ, зикжнд: ѡсаннѣ Фиолхй лхй Давид...” [Evangh., p.120], „Iar mulțimile ... strigau zicând: Osana Fiului lui David” [Bibl., p.1123].

În textul „Evangheliei” (1912) gerunziul posedă valoare predicativă: „Че ви съ паре во хъ? Дева авъ оун ѿм ѿ схтъ де ѿй, шй ва рътъчй оуна динтрх ачелъ; ах нх лъсжнд челе нѳхзечй шй нѳхъ ... , шй мъргжнд кáхтъ пре чѳ рътъчйтъ?” [Evangh., p.103], „Ce vi se pare? Dacă un om ar avea o sută de oi și una din ele s-ar rătăci, nu va lăsa, oare, pe cele nouăzeci și nouă și ducându-se va căuta pe cea rătăcită?” [Bibl., p.1119].

Textele comparate conțin multiple exemple care comportă diferențe privind acordul predicatului cu subiectul. În „Evanghelia” (1912) consemnăm cazurile în care nu se realizează acordul în persoană: „Іаръ ей кхцста... зикжнд: къ нáм лхát пжйни” [Evangh., p.92], „Іар ей суgetau..., зикáнд: Aceasta, pentru că n-am luat pâine” [Bibl., p.1117]; „Атхнчй ах порхнчйт оученичилор Съй, ка нимърхй съ нх спхе, кхм къ Ел есте Іисхс Христѳс” [Evangh., p.94], „Атунци а порунцит усеничилор Lui să nu spună nimănuй că El este Hristosul” [Bibl., p.1117]; „Іаръ норѳаделе зичѳ: Ачѳста есте Іисхс, Прорѳкхл чѳл дин Назарѳтхл Галилѳй” [Evangh., p.120], „Іар мултимиле рăспундеау: Acesta este Iisus, Prorocul din Nazaretul Galileii” [Bibl., p.1123].

În ceea ce privește regimul verbal, există unele deosebiri față de cel din româna contemporană. De exemplu, verbul *a crede* este urmat de substantive la cazul dativ în funcție de complement indirect, și nu de cele la acuzativ: „Къ ах венит ла вѳй Іѳáнн Ботезѳтѳриул шй нáци крезхт лхй...” [Evangh., p.124], „Căci a venit Ioan la voi în calea dreptății și n-ați crezut în el” [Bibl., p.1124].

Textele analizate includ variate îmbinări de cuvinte și perifraze: *a săvârși laudă, a fi într-un înțeles*: „... дин гхра прхнчилор шй а чѳлор сххгѳтѳри ай съвършит лáхдъ” [Evangh., p.121], „Au niciodată n-ați citit că din gura copiilor și a celor ce sug Ți-aî pregătit laudă?” [Bibl., p.1123]; „... шй ях тъмьдхйт пре ей...” [Evangh., p.121], „... și i-a făcut sănătoși” [Bibl., p.1123].

Unor sintagme nominale Subst. + Prep. + Subst. (acuz.) le pot corespunde îmbinările Subst. + Subst. (gen.): „Срá оун ѿм стыпжн де касъ, кáреле ах съдйт вие...” [Evangh., p.124], „Era un om oarecare stăpân al casei sale, care a sădit vie” [Bibl., p.1124]; „...кáса Мѳ, касъ де рхгъчхне съва кіемá: Іаръ вѳй ѳацй фѳкхт пешѳръ тылхáрилор” [Evangh., p.120], „Casa mea, casă de rugăciune se va chema, iar voi o faceți peșteră de tâlhari” [Bibl., p.1123].

Textul „Evangheliei” (1912) conține locuțiuni formate după modelul Adv. (bine) + V. (a fi), succedate de pronumele personal în dativ în funcție de subiect logic al infinitivului *a fi*: „Дѳамне, бйне есте нѳхъ а фй айчй...” [Evangh., p.96]. În „Biblia” (1990) enunțul corespunzător inserează aceeași locuțiune urmată de verbul *a fi* la conjunctiv: „Doamne, bine este să fim noi aici” [Bibl., p.1118].

Comparând ordinea cuvintelor în textul „Evangheliei” (1912) și în cel al „Bibliei” (1990), remarcăm unele remanieri de topică. În „Evanghelia” (1912) sunt de relevat formele inversate de viitor și perfect compus indicativ, scrise fără cratimă, cărora le corespund forme neinverse: пáрделва (riarde-l-va), афлáлва (afla-l-va), зйсах (zis-au), ca în enunțurile: „Зйсах Țисхс лхй ... мѳрци, винде áвѳрѳ tá ...” [Evangh., p.111], „Iisus i-a zis: ... du-te, vinde averea ta” [Bibl., p.1121]; „Адхсах áсина шй мжнзхл...” [Evangh., p.119], „Au adus asina și mánzul...” [Bibl., p.1121]; „Зйсах лѳр: дáр вѳй чйне зйчецй, къ сжнт Сх?” [Evangh., p.93], „Și le-a zis: Dar voi cine ziceți că sunt?” [Bibl., p.1117]; „Къ чѳл че ва врѳ съ мжнтхáскъ схфлетхл сѳх, пáрделва, Іаръ чѳл че ва пáрде схфлетхл сѳх пѳнтрх Мйне, афлáлва пре ел” [Evangh., p.95], „Că cine va voi să-și scape sufletul, il va pierde, iar cine își va pierde sufletul pentru Mine il va afla” [Bibl., p.1118].

În textul „Evangheliei” (1912) subiectul poate fi postpus în raport cu verbul predicat, pe când în cel al „Bibliei” (1990) topică părților principale ale propoziției este directă: „Шй лáх чертáт пре ел Țисхс: шй ах ешйт дин тржнсхл дрáкхл, шй сах тъмьдхйт прхнкхл...” [Evangh., p.99], „Și Iisus l-a certat și demonul a ieșit din el și copilul s-a vindecat...” [Bibl., p.1118]; „Зйсах Țисхс лхй: ашá дáр слѳбозй сжнт фйй” [Evangh., p.100], „Iisus i-a zis: Așadar, fiii sunt scutiți” [Bibl., p.1119].

O altă particularitate a „Evangheliei” (1912) este dislocarea părților principale și secundare ale propoziției în cadrul enunțului: „Шй тѳате ѳрй кжте вѳцй чѳре ..., вѳцй лхá” [Evangh., p.122], „Și toate câte veți cere, ... veți primi” [Bibl., p.1124]. Astfel, subiectul poate să apară în postpoziția verbului predicat, iar atributul, complementul direct și circumstanțialul – să preceadă cuvintele determinate. Sunt concludente exemplele: „Шй áх мѳрс дхпъ Джнсхл плѳате мхлте...” [Evangh., p.107], „Și au mers după El mulțimi multe...” [Bibl., p.1120]; „Адевър зйк вохъ” [Evangh., p.95], „Adevărat grăiesc vouá...” [Bibl., p.1118].

În variate ambianțe, verbele la infinitiv în diverse funcții sunt dislocate în raport cu verbele *a fi, a putea* ș.a. și cu alte părți de propoziție: „...á шъдѳ де дрѳпта Мѳ, шй де стжнга Мѳ, нх есте áл Мйéх á дá, чи чѳлор че есте гѳтит дела Тáтъл Мйéх” [Evangh., p.116], „...a ședea de-a dreapta și de-a stânga Mea nu este al Meu a da, ci se va da celor pentru care s-a pregătit de către tatăl Meu” (Bibl., p.1122); „Фѳцáрничѳлор,

фаца черюлхй шыцй а о жхдєкá, ярь сэмнилє врэмилор нх лє пхтєцй?" (Evangh., p.91), Fățarnicilor, fața cerului știți să o judecați, dar semnele vremilor nu puteți!" (Bibl., p.1117).

Este de menționat că adverbul *foarte* în funcție de circumstanțial de mod succede, de regulă, verbul predicat: „Ярь оўченичйй Лхй ахзйнд сь мирá фóарте” [Evangh., p.111], „Auzind, ucenicii s-au uimit foarte” [Bibl., p.1121]; „Шй ахзйнд оўченичйй, ах кьзхт пре фáца сá шы сáх спьймжнтáт фóарте” [Evangh., p.97], „Și, auzind, ucenicii au căzut cu fața la pământ și s-au spăimântat foarte” [Bibl., p.1118].

În enunțul „Шй деминьца (зичєцй):астьзй ва фй врєме тхрбхрє: кь сь рхшєше посоморáт черюл” [Evangh., p.91], subiectul *ceriul* al subordonatei cauzale *că se roșește posomorât ceriul* este întrebuițat în postpoziția predicatului verbal *se roșește* și a numelui predicativ suplimentar *posomorât*. În enunțul corespunzător din „Biblia” (1990) este respectată ordinea directă a cuvintelor, același substantiv în funcție de subiect este urmat de predicatul nominal *este roșu-posomorât*: „Iar dimineața ziceți: Astăzi va fi furtună, pentru că cerul este roșu-posomorât” [Bibl., p.1117].

Cele relatate *supra* ne permit să conchidem:

1. În domeniul gramaticii, textele investigate denotă variate fenomene, cum ar fi formele inversate ale verbelor, fluctuații ale categoriei de persoană, construcțiile tautologice, structurile intensive, formațiunile perifrastice, dislocările ș.a.

2. Comparând întrebuițarea modurilor personale, observăm conjunctivul dotat cu diverse valori (iussivă, optativă, prohibitivă ș.a.), concurat, îndeosebi, de infinitiv. Dintre modurile nepersonale, în textul „Evangheliei” (1912) infinitivul în funcție de subiect, complement direct ș.a. este preferat în ambiantele în care „Biblia” (1990) inserează conjunctivul.

3. Cât privește ordinea cuvintelor în textul „Evangheliei” (1912) și în cel al „Bibliei” (1990), remarcăm unele remanieri de topică. „Evanghelia” (1912) atestă frecvent formele inversate de viitor și de perfect compus indicativ.

4. O altă particularitate a „Evangheliei” (1912) este dislocarea părților principale și secundare ale poziției în cadrul enunțului. Astfel, subiectul poate să apară în postpoziția verbului predicat, iar atributul, complementul direct și circumstanțialul – să preceadă cuvintele determinate.

Referințe:

1. TELEOACĂ, D.L. Morfosintaxa textului biblic actual. Evanghelia după Matei. În: *Limba română*, LXI, nr.1, p.91-108.
2. TELEOACĂ, D.L. *Aspecte lexicale arhaice în textul biblic*. [Accesat: 23.08.2015] Disponibil: www.diacronia.ro/ro/indexing/details/V931/pdf.
3. TELEOACĂ, D.L. Conservatorism și expresivitate în literatura religioasă. Posibile repere de definire a unui stil științific (didactic) în context religios. În: *Limba română*, LXII, 2013.
4. NECULAI, M.C. *Caracteristici lingvistice ale scrierilor religioase românești de rit apusean*. Rezumatul tezei de doctorat. București, 2009.
5. ZAFIU, R. *Arhaism și inovație în limbajul religios*. Disponibil: <http://ebooks.unibuc.ro/filologie/Zafiu/28.htm> [Accesat: 31.05.2015]
6. CONDREA, I. Aspecte ale limbajului cărților religioase publicate în Basarabia în secolul XIX – începutul secolului XX. În: *Biserica Ortodoxă din interfluviul pruto-nistrean (1813 – 2013)* / Coordonaatori: Pr. dr. Octavian Moșin, conf. univ., dr Ion Gumenăi. Chișinău, 2013, p.468-478.
7. TELEOACĂ, D.L. *Op. cit.*

Surse utilizate și abrevierile lor

1. *EVANGHELIE*. Chișinău: Tipografia eparhială, 1912 – **Evangh.**
2. *BIBLIA sau SFÂNȚA SCRIPTURĂ tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a prea fericitului părinte TECTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod*. București: Editura Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1990 – **Bibl.**

Prezentat la 23.11.2016